

Theologie a filosofie

Theologie, jak jí dnes rozumíme, by bývala nikdy nevznikla, kdyby nedošlo k setkání obou pro Evropu rozhodujících kulturních a myšlenkových tradic, totiž židovské a řecké (přesně: židovské tradice s poklasickou tradicí řeckou). Dokladem je ostatně samo pojmenování „theologie“. Původně totiž šlo o termín předkřesťanský a výslovně filosofický; pro Aristotela byla theologie první a nejvyšší teoretickou filosofickou disciplínou (vedle matematiky a fyziky); theologie byla tedy částí filosofie. To se v křesťanské tradici, zejména středověké, změnilo v poměr obrácený: filosofie se stala jakýmsi podbudováním theologie, která se svou povahou s filosofií nekryla, ale mocně ji přesahovala. Po celou tuto dobu, tedy v období ještě předkřesťanském a potom i křesťanském byla theologie, jak je z názvu patrné, považována za vědu, jejím předmětem je „Bůh“, tedy vědu o Bohu. Toto pojetí už dnes pro mnoho theologů neplatí, a to nikoli proto, že by byli „ateističtí“, nýbrž protože už rozpoznávají problematičnost a někteří dokonce hlubokou mylnost chápání Boha jakožto jsoucna, což bylo označeno jako „onto-theologie“. Ani mezi theology, ani mezi filosofie v tomto bodě nenajdeme jednoznačný konsenzus (tak např. ještě Paul Tillich má za to, že se theologie neobejde nejen bez filosofie, ale ani bez ontologie, a že mezi ‚biblickým náboženstvím‘ a ‚ontologií‘ je navzdory napětí „nejzazší jednota a hluboká vzájemná závislost“). V tomto ohledu má významnou úlohu pokus o zásadní rozlišení mezi tím, co jest, a tím, co přichází (Rádl ještě rozlišuje mezi tím, co jest a co „má být“). A je zároveň s výhodou alespoň dočasně ve filosofie přestat mluvit o Bohu a zvolit jiné pojmenování, ovšem umožňující náležitou restrukturuaci příslušných konotací. Zejména v českém myšlení má už pevné místo termín „Pravda“, pochopitelně v jiném smyslu, než jak jej chápe adekvátní teorie (a řada dalších teorií či pojetí pravdy). Také o Pravdě platí, že vlastně „není“, tj. že není jsoucnem; jsoucnem může být jen způsob, jak je pojata a chápána. Skutečně, „pravá Pravda“ není žádnou daností (a tím méně faktem, tedy něčím učiněným), nýbrž „je“ vždycky tím, na co s důvěrou čekáme, čemu jsme ochotni sloužit a napomáhat, aby se „to“ prosadilo právě jako „to pravé“, „to správné“, oprávněné, spravedlivé atd., ale co nemůže prosadit sami, protože rozhodující je, aby Pravda sama skutečně přicházela. – A pak tu je ještě jeden aspekt, který se teprve budeme muset naučit brát vážně: Pravda nezávisí primárně na tom, co jest, nýbrž právě napak to, co jest, se ve světle a ve světě (v ‚mocenské‘ sféře) Pravdy nejen ukazuje, jaké jest a čím jest, nýbrž ono se právě takto ve vztahu k Pravdě ustavuje a stává tím, čím jest. (Pochopitelně se tím stává buď tak, že Pravdu respektuje, anebo že se jí protiví.)

(Písek, 030722-5.)